

סדר ט"ו בשבט

תוכן

301.....	פתיחה - הרב הראל גורדין
303.....	הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל - הרב הדס הופמן
305.....	החיטה - הרב סעדיה חבר
308.....	השעורה - הרב ישראל סמט
310.....	התאנה * - הרב שמואל שטרן
313.....	הרימון - הרב ברוך קהת
315.....	הזית - הרב שמעון לפיד
317.....	התמר - הרב דרור ברמה

* לצערנו, נשמטה מההקלטה שיחתו של הרב דוד בן-מאיר בנושא "הגפן".

פתיחה

היום המיוחד הזה, ט"ו בשבט, הוא יום שביסודו מבטא את הקישור המיוחד לארץ-ישראל: ענייני מצוות התלויות בארץ, ענייני ערלה, ענייני תרומות ומעשרות, ולפי חלק מהפוסקים - גם ענייני שמיטה.

ט"ו בשבט, שביסודו נקבע כראש-השנה לאילנות, קיבל בימי המקובלים בצפת נופך מיוחד, כאשר תוקן סדר ט"ו בשבט על דרך הפנימיות, על-פי המשמעות הפנימית של הפירות המיוחדים לארץ-ישראל - שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ובתוכם היין, שיישטה בסדר המיוחד. סדר ט"ו בשבט בא לבטא את הקישור שבין העולם הפנימי, עולם הנסתר, אל עולם החיים, עולם המציאות הטבעית-החקלאית של ארץ-ישראל, "ארץ אשר... עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב).

התורה מלמדת אותנו מהם שבעת המינים המיוחדים של ארץ ישראל: "ארץ חטה ושערה וגפן תאנה ורמון, ארץ זית-שמן ודבש" (דברים ה, ח). חז"ל ראו את שבעת המינים הללו גם כמשל לעם-ישראל: עם ישראל נמשל לחיטה ולתבואה, כמו שנאמר (ירמיה ב, ג): "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה"; לגפן ולתאנה - כמו שנאמר (הושע ט, י): "כענבים במדבר מצאתי ישראל, כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם"; לרימון - כמו שנאמר (שיר השירים ד, ג): "כפלח הרמון נקתן מבעד לצמתך"; לזית - שנאמר (ירמיה יא, טז): "זית רענן יפה פרי-תאר קרא ה' שמך"; לתמר - שנאמר (תהילים צב, ג): "צדיק כתמר יפרח". גם עם ישראל כולו נמשל לתמר, כמובא במסכת סוכה (מה ע"ב): "ר' לוי אמר: כתמר, מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים".

משבעת המינים מביאים ביכורים. כשמבשילים הפירות הראשונים, יוצא החקלאי אל המטע, וקושר גמי על הפרי הראשון שגדל. את אותם הפירות הוא מעלה לבית-המקדש, משבועות עד סוכות, או עד חנוכה (בלי מקרא), וכשהוא מגיע איתם לבית-המקדש הוא קורא את מקרא-הביכורים, ובכך החקלאי מודה לקב"ה על היבול שזכה לגדל בארץ-ישראל.

ר' נחמן מברסלב בליקוטי מוהר"ן תנינא (סג) מלמד על הזמר הפנימי שמנגנים אותם הפירות שנשתבחה בהם ארץ-ישראל:

דע, כי יעקב אבינו כששלח את בניו, עשרת השבטים, ליוסף, שלח עמיהם ניגון של ארץ ישראל, וזה סוד: "קחו מזמרת הארץ בכליכם וגו'" (בראשית מג, יא) - בחינת זמר וניגון ששלח על ידם ליוסף; וכמו שפירש רש"י: "מזמרת" - לשון זמר וכו'.

כי דע, כי כל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד, לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם, כי כל בהמה ובהמה יש לה עשב מיוחד שהיא צריכה לאכלו. גם אינו רועה במקום אחד, ולפי העשבים והמקום שרועה שם, כן יש לו ניגון. כי כל עשב ועשב יש לו שירה שאומר, שזה בחינת פרק שירה, ומשירת העשבים נעשה ניגון של הרועה.

פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל

ערך גדול יש באכילת פירות שנשתבחה בהם ארץ-ישראל. כך מובא בספרי המקובלים, שהם אלו שתיקנו את אכילת הפירות ועריכת סדר ט"ו בשבת. במשלי (יג, כה) ישנו פסוק שממנו ניתן ללמוד על ערכה של האכילה. הפסוק אומר: "צדיק אוכל לשובע נפשו". כשהצדיק אוכל לשובע אכילתו שונה - ואף עומדת בניגוד - לאכילתו של אדם הראשון, שהיתה בחטא. אכילתו של אדם הראשון באה כתוצאה מתאוות העיניים; לא כן הצדיק, שמגמת אכילתו היא להפיק מימד פנימי, ערך נעלה יותר, מדובר שלא נראה כך כלפי חוץ. בסוף התורה הידועה של ר' נחמן על שירת העשבים (שיחות מוהר"ן, קסג) ישנו משפט האומר:

כל עשב ועשב אומר שירה להשם יתברך בלי פניה ובלי שום מחשבות זרות, ואינם מצפים לשום תשלום גמול; כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם, וטוב מאד ביניהם לעבוד את ה' ביראה.

מסופר על ר' אריה לוי שהגיע ליפו לבקר את הרב קוק זצ"ל, ובעת טיולם בשעות בין-הערביים תלש ר' אריה מבלי-משים עלה. הזדעזע הרב זצ"ל מהמעשה, ואמר לו: על כל עשב יש מלאך שאומר לו גדל! ולא בכדי נאמרו הדברים דווקא על עשבים. כשאדם מסתכל על עשב - מבחינה חיצונית אין הוא רואה את הייחוד שבו; אך האמת היא שלכל עשב יש מגמה אלקית שהוא אמור לממש. לכן מכה המלאך על קדקדו ואומר לו גדל.

כשהצדיק אוכל הוא מנסה להפיק את אותה המגמה הפנימית, את אותה האידאה שטמונה בפרי, שלפני האכילה היא לא באה די צרכה לידי ביטוי. צריך להבין מדוע דווקא שבעת המינים הם אלו שמבטאים את טוב הארץ. ניתן היה, למשל, לראות בפירות ששלח יעקב ליוסף את טובה של הארץ? אך אם נשים לב, נראה שבכל שבעת המינים הזמן המכריע לגידולם הוא התקופה שבין פסח לשבועות. תקופה שבה מזג-האוויר הפכפך, תלוי ברוחות שונות, במטרים, וגורל הפירות תלוי בתפילת האדם. כשהאדם יראה בתוצאת יבול הפירות את הקשר הנכון בינו ובין הקב"ה - זהו שבחה של ארץ-ישראל.

ישנם הרבה פירות שגדלים בצורה טובה בארץ-ישראל, אך בשבעת המינים ניתן לראות באופן מיוחד את הקשר בין "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה" ובין תוצאת היבול.

ישנם שני עצים שמלווים אותנו כסימנים לגאולת ישראל, וייתכן שזהו פירוש הפסוק בישעיה (סה, כג): "כימי העץ ימי עמי". עץ אחד הוא המטה של משה. מטה זה מוזכר לאורך הפרשות השונות, מתחילת ספר שמות, אולם רק כשמגיעים לפרשת

קורח מתגלה מהו אותו מטה, מאיזה עץ הוא נלקח. המטה פורח ומוציא ציץ, ומתגלה השקד. מה מאפיין את השקד? מובא בירמיהו (א, יא-יב):

ויהי דבר ה' אלי לאמר: מה אתה ראה, ירמיהו? ואמר: מקל שקד אני ראה.
ויאמר ה' אלי: היטבת לראות, כי שקד אני על דברי לעשתו.

התכונה המאפיינת את השקד היא המהירות, וכפי שמופיע בקהלת רבה (פ"ב, א ז):
"השקד הזה משעה שיניץ עד שהוא גומר את פירותיו - כ"א יום". בכל אותם מקומות שאנו מוצאים את המטה אצל משה אנו רואים את יד ה' הגלויה, שהיא הפועלת במציאות.

הפן השני של הגאולה מובא בהקשר עם הפסוק: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים" (תהילים קכו, א). במדרש תהילים (שם) מסופר כי כל חייו הצטער חוני המעגל על מקרא זה, עד שראה אדם זקן נוטע **חרובים**, וכששאלו חוני מדוע עשה כן, ענה לו הזקן: באתי לעולם שיש בו חרובים, וברצוני להשאיר לילדי חרובים. לאחר אותה פגישה נרדם חוני המעגל למשך שבעים שנה, כשבסיומם הוא התעורר ופגש את נכדו של אותו זקן מלקט חרובים מאותו העץ.

עניין החרוב מופיע ברש"י (ב"מ, ק"ז ע"א, ד"ה "חרוב"): "חרוב ושקמה יש להן שרשין יתירין וארוכין משאר האילנות". במסכת בכורות (ה ע"א) מובא: "חרוב זה משעת נטיעתו עד גמר שעת פירותיו שבעים שנה, וימי עיבורו - שלוש שנים". חוני המעגל לומד מהחרוב לדרוש את הפסוק "היינו כחולמים", כך שישנה מגמה נוספת בגאולת ישראל; גאולת ישראל באה בתהליכים ארוכים.

השקד מסמל את המגמה האלוקית, הפועלת בנו גם אם איננו תמיד ראויים. לעומת זאת, החרוב מציין את העומק והשורשיות שדורשת מאיתנו הנטיעה, את הדרישה להצטרף לתהליך. בט"ו בשבט, כשאנו מנסים להגיע לדרגת הקדושה של צדיק האוכל לשובע נפשו, יש לעשות זאת לא רק במימד הפרטי של האכילה, אלא לרומם את הדברים להנהגת חיים שלמים, למגמת גאולתם של ישראל, ולראות איך אנו אווזים ביד אחת במטה של משה, וביד שניה נוטעים וממשיכים במלאכה.
בילקוט שמעוני (ישעיה, תעו), על הפסוק: "כי לא בחפזון תצא" (ישעיה נב, יב) נדרש:

לפי שנאמר בגאולת מצרים: "ואכלתם אתו בחפזון" (שמות יב, יא) - זה חפזון מצרים; ר' יהושע בן קרחה אומר: זה חפזון ישראל; אבא חנניה משום ר' אליעזר אומר: זה חפזון שכינה, ואע"פ שאין ראייה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: "קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים" (שיר השירים ב, ח) - יכול אף לעתיד לבוא כן יהיו בחפזון? ת"ל: "כי לא בחפזון תצא".

החיטה

החיטה היא המין הראשון הסמוך לארץ קמייתא. כשאנו מתבוננים במין החיטה ובשימוש שניתן לעשות בו, נראה, לכאורה, כי מין זה הוא הפשוט ביותר מבין המינים. החיטה היא המזון הבסיסי ביותר של האדם; לחמו של האדם מופק מן החיטה. בשונה משאר המינים, קשה לאדם לחיות בלעדיו. אפשר לאדם בלא יין, בלא תאנה, בלא דבש ובלא שמן, אך אי אפשר לאדם בלא חיטה. אולם בהתבוננות בדברי חז"ל בנוגע לחיטה, ניתן למצוא בחיטה גם פנים בעייתיים, שלא נראים במבט ראשון. הגמרא בברכות (סא ע"א) דנה באריכות בעניינו של יצר-הרע, ומביאה בשם שמואל את המימרא:

יצר-הרע - כמין חיטה הוא דומה.

לכאורה היה מתאים יותר לדמות את יצר-הרע לגפן וליין, או להמשיל את המשיכה למותרות בתאנים ובדבש. אך הגמרא מדמה את יצר-הרע דווקא לחיטה. דימוי זה דורש הסבר.

הגמרא בהמשך מביאה את מקורם של דברי שמואל - פסוק מפרשת קין והבל: "לפתח חטאת רבץ" (בראשית ד, ז), ומסביר רש"י: "לשון חיטה דריש ליה". צליל המילה "חטאת" זהה ל"חיטה". ובאמת, כשמתבוננים במילה "חיטה" רואים בה את המילה "חטא". אך נראה שלא רק דמיון הצלילים הביא את חז"ל לראות בחיטה את "לפתח חטאת רובץ". שמואל ראה בחיטה עצמה, בתהליך שהאדם פועל בגידול החיטה, סמליות ליצר-הרע. כנראה ששמואל ראה בפרשת קין והבל עצמה את היסוד לכך שהחיטה מסמלת את יצר-הרע, יסוד שהביא לדברי הקב"ה לקין: "הלוא אם תטיב שאת, ואם לא תטיב לפתח חטאת רבץ".

בהשוואה לשאר ששת המינים, נראה שישנו הבדל מהותי בין החיטה, שהיא עיקר מזונו של האדם, לשאר המינים. החיטה אינה אילן, ואילו שאר המינים הם אילנות. אילן הוא מציאות חקלאית שבה האדם לא צריך להתאמץ ולהשקיע אנרגיה מעצמו כדי ליהנות ולהפיק את התועלת היוצאת ממנו; כל מה שעליו לעשות הוא לצאת לגינתו ולקטוף מהתמר או התאנה. לעומת האילן, בכדי שהאדם יגיע מהחיטה למצב שהוא יוכל לברך את ברכת "בורא מיני מזונות" או "המוציא לחם מן הארץ" הוא צריך לחרוש, לזרוע ולקצור - וכך בכל שנה מחדש. גם לאחר הקצירה היבול המופק הוא גרגירים, שהאדם מברך עליהם "בורא פרי האדמה" בלבד. בכדי להגיע לברכת "מזונות" או "המוציא" צריך האדם לבצע תהליך ארוך, הכולל בין השאר לישה, דישה, ברירה ואפיה. רק לאחר כל העמל והאנרגיה שהאדם משקיע, בנוסף לכל הפתרונות הטכנולוגיים שהוא ממציא על-מנת לייעל את התהליך, יכול האדם לברך את ברכת "המוציא לחם מן הארץ".

בהבדל זה שבין חיטה לשאר אילנות טמונה סכנה כפולה. מכיון שהאדם מעצמו משקיע בתהליך, הוא עלול לתלות את הצלחת התהליך בעצמו, שאלמלא הוא היה זורע וקוצר לא היה מגיע ל"לחם מן הארץ". כך הוא עלול להגיע לתחושת "כוחי ועוצם ידי". סכנה שניה הקיימת בתהליך זה היא שהאדם, ברוב טרדתו, ישקיע חלק מרכזי מהאנרגיה שלו כדי להשיג דברים שעל אף היותם הכרחיים - הם חומריים בלבד. כך במקום לעסוק ולעמול בדברים רוחניים, שקוע האדם בדברים חומריים. שתי הסכנות הללו - "כחי ועוצם ידי" והחשש משקיעת האדם ושעבודו לחומר - הם יסודו של יצר-הרע. יצר-הרע מתעורר באדם בשני מקרים: כשהוא שקוע בחומר וכשהוא מייחס את כוחו לעצמו. בתהליך של גידול החיטה וההנאה מהחיטה קיים המתח שבין הצד הכוחני של האדם ובין התלות והשעבוד שאמורה להיות באדם כלפי הקב"ה.

הדברים באים לידי ביטוי בפרשת קין והבל. קין היה עובד אדמה, והבל, לעומתו, היה רועה צאן. לא לחינם דרש שמואל את הפסוק "לפתח חטאת רבץ" וראה בחיטה סמל ליצר-הרע ולעבודתו של קין. עבודת האדמה, בשונה מרעיית הצאן, עלולה להביא את העובד בה לכוחניות-יתר ולהשתעבדות לאדמה במובן השלילי.

לעומת התפיסה הזו, ניתן לראות במספר מקומות בגמרא התייחסות לחיטה כאל אילן. הגמרא בברכות (מ ע"א) מביאה בשם ר' יהודה, שעץ הדעת חיטה היה, ומכאן מעלה הגמרא הווא-אמינא שלדעת ר' יהודה יש לברך על גריגרי החיטה "בורא פרי העץ". בגמרא בר"ה (טז ע"א), בעניין הבאת שתי הלחם בשבועות, אומרת הגמרא:

מפני מה אמרה תורה: הביאו שתי הלחם בעצרת? - מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא; אמר הקב"ה: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

ומסביר רש"י במקום:

ואני שמעתי, דר' יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמ"ד בסנהדרין עץ שאכל אדם הראשון חיטה היתה.

משמעות הדברים, שלמרות שהחיטה איננה אילן, היה ראוי שנתייחס אליה כאילו היתה כזו. ב"עין אי"ה", על הגמרא בברכות (שם), מבואר, שלפני חטא האדם הראשון לא היה צריך האדם להשקיע מאמץ בכדי להשיג את מזונו. לאחר החטא נוצר מצב שבו האדם כבר לא חי בצורה טבעית, ועליו להשקיע עמל ודעת כדי להשיג את מזונו הטבעי ביותר. בכך טמונה סכנה גדולה - אך במקום בו טמונה הסכנה הגדולה נמצא האתגר הגדול ביותר.

הגמרא בברכות (נו ע"א) אומרת:

הרואה חטים בחלום - ראה שלום, שנאמר: "השם גבולך שלום, חלב חטים ישיבעך" (תהלים קמז, יד).

רואים בגמרא התייחסות לחיטה כסמל לשלימות. ואכן, מי שמתבונן בגרגיר החיטה רואה שצידו האחד של הגרגיר סדוק, וצידו השני שלם. אותה החיטה, שמצד אחד מהווה את המתח הרוחני שבאדם, יכולה להוות, מצד השני, את האתגר לשלימות שבאדם.

זהו עניינה של ארץ-ישראל ושל תורת ארץ-ישראל: היכולת לחוות את המתח שבין הצד הכוחני של האדם לבין הצד הרוחני שבו, ולחיות עם שני המרכיבים האלו שבאדם. שהרי בוודאי שיש רשות לאדם לפעול וליצור בעולם, ובוודאי שהאדם חייב להתבטל כלפי מעלה - ולכאורה נראים הדברים כסותרים; אך בארץ-ישראל לא רק שלאדם יש רשות ליצור ולפעול, אלא יתרה מכך: הוא מחוייב לעשות זאת, ואין סתירה בין מחוייבות זו למחוייבות להתבטל כלפי מעלה.

אנו מתפללים שנתחבר אל הצד השלם שבחיטה, ולא לצד הסדוק שבה; להתחבר ל"רואה חיטים בחלום רואה שלום", ולא, חלילה, לחיטה הדומה ליצר-הרע.

ונסיים בדברי הגמרא בכתובות (קיא ע"ב):

עתידה חיטה שתיתמר כדקל, ועולה בראש הרים. ושמה תאמר: יש צער קוצרה?
- תלמוד לומר: "ירעש כלבנון פריך" - הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה, ומשירה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

הרב ישראל סמט

השעורה

השעורה ידועה בלשון חכמים כמאכל בהמה, והדבר בא לידי ביטוי בקרבן העומר ובמנחת סוטה.

ואכן, השעורה זולה יותר מהחיטה, ושיעור מחירה מופיע בתנ"ך - החיטה עולה כפליים מהשעורה:

כעת מחר סאה סלת בשקל, וסאתים שערים בשקל בשער שמרון" (מ"ב ז, א).

כך גם השיעור שמובא בדברי חכמים.

אולם באופן מפתיע, כשאנו מתבוננים בהופעות השעורה בתנ"ך אנו מוצאים שהשעורה תופסת מקום חשוב. מלבד הרמז שבמנחת סוטה - אין מקור מפורש המפחית בחשיבותה של השעורה. יתר על כן: בניית-שושלתו של דוד, שהיא היסוד לשושלתו של המשיח, מסתובב סביב השעורים. רות מגיעה לבית-לחם בתחילת זמן קציר השעורים; לאחר מכן היא מלקטת בשדה השעורים; רות מתייצבת בגורן, בשעה שבועז זורה את גורן השעורים; היא מקבלת מידו מתנה לנעמי: שש שעורים. במילים אחרות: ישנו קשר (כלשהו) בין השעורה למלכות בית-דוד.

יתכן שיש לכך קשר למעשה אבשלום, ששרף את חלקת השעורים אשר ליואב, כשיואב סירב להיפגש איתו. ניתן לראות במעשה זה ויכוח על השלטון: יואב מוכרח לציית לפקודת-אבשלום לבוא אליו, ואין השליטה בידיו. אם סבר יואב שהשעורים (=השלטון) בידיו - בא אבשלום ושרפם.

אנו מוצאים קשר בין השעורה לבין הגאולה וארץ-ישראל. הגמרא בברכות (נז ע"א) מספרת שר' זירא לא עלה לארץ-ישראל עד שחזה בחלומו שעורים. כמו כן, חודש הגאולה הוא חודש האביב, שנקרא כך על-שם השעורה, שכן "אביב" הוא שלב בהבשלתה של השעורה: "כי השערה אביב" (שמות ט, לא). דווקא חודש זה, שהתורה כל-כך הקפידה על שמירתו: "שמור את חדש האביב" (דברים טז, א) - על שם השעורה הוא מכוונה. אנו מוצאים שחז"ל קושרים את השעורה לארץ-ישראל, עד כדי כך שהמדרש (ויק"ר כח, ו) מזהיר:

לעולם אל תהי מצוות-העומר קלה בעיניך, שעל-ידי מצוות-העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען.

מצאנו במדרש שהשעורה מייצג את מזונה של ארץ-ישראל. כך מבואר ביקר"ש (במדבר, תשלה):

מה הדרך הזה התינוק מצטער בשעה שפורש ממנו, כך היו ישראל מצטערין בשעה שפרשו מן המן... משל אומר לאדם: מפני מה אתה אוכל פת שעורין? אמר להן: מפני שאין לי פת חטין; מפני מה אתה אוכל חרובין? אמר להם: מפני

שאינ לי לאכול דבלה. כך אילו היתה בידם כלום מאותה קמיצה שקמצו ביום שמת בו משה שאכלו ממנו ארבעים יום - לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען.

כלומר: משנכנסים ישראל לארץ כנען הם צריכים להיכנס לעולם חומרי, לעולמה של השעורה. זהו עולמה של ארץ-ישראל.

ניתן לסכם, איפוא, שבשעורה יש דבר בסיסי ביותר. זהו עולם חומרי, ראשוני, שהוא מצד אחד מאכל בהמה, אבל מצד שני - דווקא היכולת להתחבר לעולם חומרי שכזה היא המאפשרת את הגאולה. זו יציאת מצרים, בחודש האביב, שנמצאת רק בראשית הדרך; ועל-ידי התרוממות של ארבעים-ותשעה יום אנו עולים מעולם של שעורה לעולם של חיטה, לשתי-הלחם שביום מתן-תורה.

חוקרי הלשון טוענים ששמה של השעורה נגזר משערותיה הרבות. אם כך הוא הדבר, הרי שיש קשר בין השעורה לבין הנזיר, שמחוייב לפרוש מיין ושכר. אמנם חז"ל דורשים כי "יין" ו-"שכר" אינם דברים שונים, אלא השכר הוא סוג אחר של יין (יין ישן); אך על-פי פשוטם של המקראות ניתן לומר שהשכר הוא משקה משכר אחר, שאיננו יין-ענבים. לפי זה נוכל לטעון שהשכר הוא המשקה המופק מהשעורים. מכאן נוכל להסביר את מהותה של הנזירות. השערות הללו, שבדרך-כלל האדם קוצץ וזורק מעליו, מפני שהן חסרות-חיים, דבר חומרי לגמרי - דווקא הן אלו שקרבות על-גבי המזבח, בדמות שעורים, כשהנזיר משלים את ימי נזירותו.

כאשר אנו חוזרים לארץ-ישראל, ואנו נדרשים להתחבר אל העולם החומרי, אנו עומדים בפני חיבור שסכנה של שכר יש בו. בשעורה ישנה אפשרות של התקשרות לעולם חומרי זול; לא במקרה נכנסת רות המואביה אל ארץ-ישראל דווקא בתחילת קציר השעורים. האדם עלול ליפול בשכר של השעורה, בלא שיחבר את השעורה עם שאר המינים.

מאיך גיסא, גאולתם של ישראל מתחילה דווקא בשעורה, ללמדנו שיש בידינו הכוח לחבר את עצמנו - ואפילו לשעורה.

הרב קוק זצ"ל כותב (אורות, עמ' קסז) שהשעורה היא הבחינה של האמונה הטבעית של האדם, ואם כן יתכן שזהו המסר של השעורה בתוך שבעת המינים: אין לנו להתרחק ולברוח מהשעורה. כל גאולה תתחיל ממנה, ועלינו לגלות את הכוחות הסמונים בנו על-מנת שהשעורה לא תורידנו, אלא תעלה אותנו לגאולה השלמה.

הרב שמואל שטרן

התאנה

אמר ר' חייא בר אבא, אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב: "נצר תאנה יאכל פריה" (משלי כו, יד) - למה נמשלו דברי-תורה כתאנה? מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם (עירובין נד ע"א).

ר' יוחנן מלמדנו את הגישה לתורה. כשאנחנו ניגשים לתורה, ראשית כל עלינו לבנות את היחס לתורה. דברי-תורה - כל זמן שאדם ממשמש בהם מוצא בהן טעם. ר' יוחנן ממשיך משל לעץ התאנים שהוא עץ מלא, יש בו הרבה תאנים: תאנה, ועוד תאנה, ועוד תאנה; אבל ראשית כל אנו נפגשים בעץ עצמו באופן כללי, ולא בתאנה פרטית. יש תכונות לעץ לצורך גידולו. ר' יוחנן מלמדנו, שבגישתנו לתורה אנחנו צריכים לדעת את המדרגה שנפגשים בה, את עניינה הכללי, מהו העניין שאנו עסוקים בו.

תורה ודברי-תורה הם אין-סופיים. ידועים דברי חז"ל במדרש, שתורה קדמה לעולם. התורה איננה שייכת לגדרים של העוה"ז. בעסקנו בתורה, במפגש שלנו עם התורה, יש לדעת שסגולת התורה לא שייכת למוגבלות של העולם הזה, לא לגבולות של זמן ולא לגבולות של מקום, אלא שדברי תורה הם עניינים אלוקיים ודברי אלוקים חיים. אנחנו נפגשים במדרגה עליונה, לעילא ולעילא הרבה יותר מכל מה שאנחנו מכירים במציאות הנבראת ומכיון שאנחנו נמצאים בעולם הזה ופועלים בו, ועסוקים בתורה בשכל שלנו, והתורה מופיעה בעולם הזה בקיום מצוות והליכה בדרכיה של תורה בפועל ממש - צריך לשנן את הראשונות, את הידיעה הראשית, הקודמת ללמוד ולקיום שבפועל, שהתורה היא אלוקית-שמיימית, שהיא מעבר לגבולות בעוה"ז, היא שייכת לאין-סוף.

בעולם הנברא, כל דבר שאנו נפגשים איתו ומשתמשים בו נגמר ומתכלה, ולא משנה אם הוא יותר ארוך או יותר קצר, מלא יותר או מלא פחות, מפני שהוא שייך למוגבל, לגבולות של בריאה; אבל התורה עומדת לפני הבריאה, התורה נצחית, אלא שהיא מגיעה עד אלינו למציאות הנבראת.

ממילא ככל שאדם הוגה בה, ממשמש בה וכביכול משתמש בה ולוקח ממנה; ככל שאדם לומד ולומד תורה, הוא באמת לא יכול ולא מצליח לקחת ממנה שום דבר, ואינו מחסיר כלום ממנה. ועם מה שהוא טועם ממנה הוא ממשיך למצוא בה טעם.

זו ההדגשה היסודית שאותה צריכים לדעת ולשנן, להעמיק ולברר, ועימה לגשת לתורה, ללימודה ולקיומה.

וכאן צריך להוסיף: יבוא אדם ויטעה: איך אשתיך לכל זה? התורה כל כך עליונה, אלוקית, כל כך שמיימית, איך, אם כן, אנחנו, בכוחות המוגבלים שלנו,

הגופניים - והרי אפילו השכל הוא שכל אנושי, שכל של אדם שמשתמשים בו לכל דבר, גם למחקרים חיצוניים, גם למדעים, לכלכלה, לעבודות מעשיות ולכל העניינים המעשיים - אנחנו משתמשים באותו שכל; והתורה כל כך מקיפה, עמוקה, עליונה, נצחית ואין-סופית, איך אפשר לקנות אותה?

מלמדים חז"ל במדרש, על אותו הפסוק במשלי, את דין קניינה:

"נוצר תאנה יאכל פריה" - למה נמשלה תורה לתאנה? שרוב האילנות - הזית, הגפן והתמר - נלקטים בבת אחת; אבל התאנה נלקטת מעט מעט. כך התורה - היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לו לא בשנה ולא בשנתיים.

בשאר האילנות הפירות מבשילים ביחד. האדם קוטף את כל הפירות, ולא נשאר בעץ אחר-כך פירות לאכול מהם ולהנות בהם. אין לעץ יותר שימוש עד לגידול הבא. אבל התאנה במובן זה היא מזן אחר. התאנה נלקטת מעט מעט.

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבו לעשתור" (דברים ל, יד).

לקניית התורה השמימית הזאת יש לעמול הרבה. אנחנו צריכים ללמוד אותה בסבלנות, צעד אחר צעד, מדרגה אחר מדרגה, ובכך נקנה מדרגות רבות בתורה. חז"ל דורשים: "אדם לעמל יולד" - לעמל פה" (סנהדרין צט ע"ב). זהו עיקר העמל: עמל בדברי תורה. והעמל הוא הסדר לקנין תורה, עמל של העמקה, עמל של הבנה, עמל של שינון ועמל של התמדה. בכמה מקומות בחז"ל מוצאים שדווקא התאנה נמשלה לדבש (אע"פ שבשבעת המינים נאמר בתורה זית, שמן ודבש - והכוונה לתמרים). למשל בכתובות (ק"א ע"א):

רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק. חזנהו להנו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני, וחלבא טייף מינייהו, ומיערב בהדי הדדי.
אמר: היינו זבת חלב ודבש.

וממשיכה הגמרא:

א"ר יעקב בן דוסתאי: מלוד לאונו שלשה מילין. פעם אחת קדמתי בנשף, והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים.

גם בירושלמי במסכת פאה (פ"ז ה"ג) מובא:

אמר ר' שמעון בן חלפתא: היה מעשה שאמר ר' יהודא לבנו בסיכנין: עלה והביא לנו גרוגרות מן החביות. עלה, והושיט ידו, ומצאה של דבש.

א"ל: אבא, של דבש היא!

א"ל: השקע ירך, ואת מעלה גרוגרות.

ועוד. חז"ל, אם כן, מציינים את הכמות המרבית של דבש בתאנים, שהן פשוט נוזלות. התאנים מלאות במתיקות גמורה מיוחדת במינה. משלים אלו משלימים לנו את התמונה.

התורה באה לרומם אותנו; המהלך הוא מלמעלה למטה: התורה באה אלינו כדי שאנחנו נתרומם אליה. בדומה לאדם שבא לחנך את תלמידו, ילד בכיתה א'. אותו מחנך כבר יודע מה לומדים בכיתה י"ב, שהרי הוא כבר למד והיה בכיתה זו; אך אם המחנך ינסה ללמד את התלמיד ולהעביר לו את ידיעותיו - לא תצא מזה תועלת רבה. אם הוא יודע להדריך, אם הוא יודע לרומם ולהוביל, אם הוא יודע לתת יד לאותו תלמיד ולהעלות אותו מדרגה אחר מדרגה, צעד אחרי צעד, לתת לו כפי יכולת הלימוד שלו בסבלנות - הרי שיצליח. וצריך סבלנות לדבר זה, צריך ללמוד שנה ועוד שנה, ויום ועוד יום, ויש קשיים, והדברים מצריכים מאמץ. לפעמים זה לא מתעכל כל כך טוב, וצריך שוב לנסות. אבל מי שהולך בדרך הזאת, עובר את כיתה א, ב, ג, ד, ומגיע עד כיתה י"ב - בידוע שצמח גדול צומח פה.

כך התורה שבאה להדריך אותנו - על אחת כמה וכמה. התורה לא נערכת כפי מדרגתנו, היא לעילא ולעילא; וכמובן שהיא לא יורדת ממדרגתה. היא לא במדרגה שלנו, וכפי שהזכרנו בשם רבי יוחנן, אנחנו לא מחסירים מהתורה, כמובן, אפילו מעט. אין לנו יכולת לזה. אבל עם כל זה, עם כל עליונותה, היא באה ויורדת אלינו - "יורד ה' על הר סיני". זה פלא גדול - "מפליא לעשות" - לקשר רחני וגשמי. התורה יורדת אל האדם השפל, העשוי מחומר, ומרוממת אותו, מעלה אותו; והיא מעלה אותו לפי מדרגתו, לפי יכולת העיכול שלו, בלי קפיצת מדרגות, אלא ברמה כזאת של עליות וירידות.

כשאנחנו יושבים בבית-המדרש, בשעה שאנו מתאמצים ועומלים בלימוד התורה לאט לאט, איננו מוצאים כל כך את המתיקות. אפשר להוסיף בדרך דרוש: התאנה במבט חיצוני היא אחת, ולא רואים בה חלקים חלקים; ובוודאי לפני שחנטה פגיה עדיין היא בוסר. אבל כשהיא מבשילה ואנו פותחים אותה, היא מלאה גרעינים. תמיד אנחנו יודעים מה באמת התאנה מלאה. ובמשל: התורה מלאה מתיקות של דבש, אלא שכאשר אנו באים לקנות אותה עלינו להיפגש עם כל גרגיר וגרגיר של דבש, עם כל חלקיק בנפרד, ובדרך זו, לאט לאט, ניפגש עם המתיקות המלאה של התאנה, ככל שאנחנו יכולים. והדברים הם קל-וחומר ביחס לתורת ארץ ישראל שנמשלה לארץ זבת חלב ודבש.

אולי אלו הם דברי הגמרא בברכות (טו ע"א): "הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו, שנאמר: 'נוצר תאנה יאכל פריה'". שוב משתמשת הגמרא בפסוק במשלי (אע"פ שיש עוד פסוקים, כמו בשיר השירים, המזכירים את התאנה). חז"ל בכל הדרשות הנ"ל הביאו את אותו הפסוק, שנאמר: "נוצר תאנה יאכל פריה".

הרואה תאנה בחלום - זהו אדם ישן, אבל בעצם הוא חי את התורה-התאנה במלואה. הוא יודע את האידיאל שבה, הוא יודע את שלמותה, הוא יודע את גדלותה, את רוממותה; ומצד שני הוא עושה את החשבון כולו. הוא לא חושב שהוא נמצא בעולם עליון, אלא הוא יודע היכן הוא נמצא. הוא יודע כמה עמל הוא צריך כדי לקנות אותה, והוא משתדל בזה ומתעסק בזה ועומל על אותו רעיון יום יום, בחלקיה של תורה. לאט לאט הוא נפגש כמה שיותר עם המציאות הזאת, ואז תורתו משתמרת, ובעזרת ה' יעלה ויצליח.

הרב ברוך קהת

הרימון

הרימון הוא המין האחרון ל"ארץ" הראשון שבפסוק, וממילא האחרון בדין קדימה בברכות (ברכות מא ע"א).

גם בשאר המקומות בתורה שמופיע הרימון הוא מובא אחרון. כך בתלונת העם במי מריבה ("לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון" (במדבר כ, ה)). נראה מכך, שפחות הוא הרימון בחשיבותו משאר המינים. יתכן שיש לבאר זאת באופן טבעי, משום שממנו אין מפיקים תוצר חשוב כשמן, יין ודבש שבשאר הפירות. כמו כן, לא ניתן להכניס את הרימון לקיום, כצימוקים, גרוגרות וכותבות.

אולם נראה, שמהצד הסמלי שבו יש לראות בעובדת היותו אחרון יחודיות מסוימת. כשם שראו שאר אילנות חשיבות לעצמם בכך שבהם נתכנו ישראל, אף הרימון רואה חשיבותו בכך:

רימון אמר: בי נמשלו ישראל, שנאמר: "כפלה הרימון רקתך" (אסתר פ"ט, ב).

אלא שכינוי זה של ישראל והשוואתם לרימון נתפרש באופן מיוחד בכמה מקומות בש"ס, ש-

אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון (ברכות נז ע"א).

והוסיף ריש לקיש (חגיגה כז ע"א) ללמוד מכאן שאף פושעי ישראל אין האור שולטת בהם. מובן עפ"ז מקומו של הרימון בסוף סדר הקדימה, כפי שהערבה באה כנגד אלו מישראל שאין בהם טעם תורה וריח מצוות, ועל כן כמושה היא לפני חברותיה, וממוקמת בסוף ד' המינים. בעובדה זו יש לראות דווקא את גדולתם של ישראל, שיש בהם עניין של קדושה סגולית-פנימית, שאף שאינה ניכרת כלפי חוץ בטעם ובריח, ראויה היא שתצטרף לעבודתם של ישראל לפני הקב"ה, ע"י שנעשים הם לאגודה אחת.

אולם יש הבדל בין דימויים של כל אלו מישראל שאין בהם לא טעם ולא ריח לערבה, לבין דימויים של ריקני ישראל לרימון, בכך שבאלו שנדמו לערבה אין אפילו מצוות, לעומת הריקנים, המלאים מצוות כרימון. הערבה, אכן, מציגה את הקדושה שקיימת באדם מישראל אף ללא כל ביטוי חיצוני של מצווה; אך הדימוי לרימון אומר, שאם נתבונן על אורחות-חיו של הריק שבישראל, נמצא אף בהם ביטויים חיצוניים רבים של אור וקדושה וקיום מצוות.

דבר זה בא לידי ביטוי בתכונה נוספת של הרימון. ברימון יש פרי וקליפה; ואף אחר הסרת הקליפה נדרש מאמץ כדי ללקוט את הפירות מתוך הקליפות הפנימיות. לכן כשהגמרא באה לתאר את יחסו של ר"מ לאחר, רבו, היא משתמשת בדוגמת הרימון:

ר' מאיר רימון מצא: תוכו אכל, קליפתו זרק (חגיגה טו ע"ב)

תוכן הדברים החיוביים נדרש להפרדה מהקליפה, ואף זה ע"י עבודה מדוקדקת, שר"מ יכול לה, הדורשת זהירות אף מהקליפות הפנימיות המעורבות בגרגרי הפירות. מצד שני, קליפה זו נזרקה רק ביחס לאכילה, אך משמשת היא לצביעה כדברי המשנה בשביעית (פ"ז, מ"ג). הרי שאף הקליפה ראויה היא לשימוש חשוב. המדרש (תנחומא בשלח, מהדורת בובר, יח) דן בשאלה איזה עץ השליך משה למי מרה להמתיקם. אחת הדעות שם היא:

עיקרי רימון היה, שאין מרים כהם.

גדולת ניסי הקב"ה במעשה זה של המתקת מי-מרה, מבאר המדרש, היתה בזה שע"י עץ מר מרפאו המים המרים. לאור האמור, מתאים הוא הרימון לבטא זאת, שהרי בו ניכר כיצד גם הצדדים השפלים והמרים שבישראל - מהם צומחת התועלת והברכה לעם. בפרט מתבטא דבר זה בתכונת הרימון עצמו, ששרשיו מרים, ופריו הצומח מהם מתוק.

הפסח נצלה בשפוד של רימון (משנה פסחים פ"ז, מ"א), וטעם הדבר הוא שחלק הוא ואינו מפריש מים (גמ' שם, עד ע"א). הרי שהעץ, שלא תמצא בו לחלוחית כלפי חוץ - דווקא הוא הראוי לשמש את קרבן ה'.

הרימון הוא הגדול משאר הפירות. מכל השיעורים הנסמכים לפסוק של שבעת המינים, הרימון הוא השיעור הגדול ביותר. כלי בעלי-בתיים אינם טהורים אלא במוציא רימון (כלים פ"ז, מ"א). אלא שמשמעות שיעור זה אינה בכך ששיעור חשוב הוא באופן חיובי להחשיב את המעשה הנעשה בו כבשאר שיעורים. עניינו קובע, שאף שהכלי פגום ומנוקב יש בו תועלת ושימוש, כל שלא נפגם בשיעור הגדול ביותר - שיעור הרימון. הרי שאף דין זה מבטא את אותו הרעיון: גם הפגום שבישראל ראוי הוא לתת חלקו בעבודת ישראל לפני הקב"ה.

הזית

"ארץ זית שמך" - הפסוק מדגיש כאן שתי הדגשות: "ארץ" ו"זית שמך". נעסוק תחילה בענין ה"ארץ" המופיע בשנית בפסוק.

מהגמרא במסכת ברכות (מא ע"ב) יוצא, כי הזית והתמר האחרונים בפסוק הם קודמים לשאר פירות האילן כי הם קרובים יותר ל"ארץ". מהו הרעיון המסתתר בתוך ענין זה? מסביר הרב קוק ב"עין איה" לברכות (שם, אות מ): חמשת הפירות הראשונים בפסוק מסמלים את הקישור הרוחני לארץ, ואילו השניים האחרונים מהווים ביטוי לקשר החומרי לארץ. "ומי שיש לו קורבה יתירה לארץ הקודש, אפילו במדרגה הנמוכה, יש לנו לחזקו ולאמצו ולהקדימו לברכה ממי שמתאחר ומתרחק... בעל מדרגה יותר עליונה". עלינו לחזק את הקשורים היטב לארץ, ואפילו הקישור הוא רק מהצד החומרי. ומוסיף הרב: "מתוך החוזק החומרי יבוא חוזק נפשי רוחני". לתקווה זו יש רמז בפירות עצמם, בזית ובתמר - אפשר למצוא בשניהם גם היבט רוחני: שמן זית זך מאיר את המנורה המסמלת את האור הרוחני; ודבש תמרים מזין ומאפשר לעסוק בתורה (כתובות י ע"ב, פסחים ריש פח ע"א). לעתים, מתוך קישור חומרי פשוט לארץ, מתפתח קישור רוחני עמוק לתורה.

כיוון שונה לגמרי אפשר לראות על פי הירושלמי. בירושלמי למסכת ביכורים (פ"א ה"ג) מובא:

ר' ברכיה שם רבי שמואל בר נחמן: ולמה כתיב "ארץ" "ארץ" שני פעמים? - להודיעך שאין הבית עומד אלא על שני דברים הללו.

הכוונה היא לחיטה ולזית, הצמודים למילה "ארץ" בפסוק. בית רגיל עומד על על הלחם ועל השמן, המשמש למאור. אולם הגר"א מפרש שמדובר על ה"בית, כלומר: על בית-המקדש, שאליו הובאו חיטים ושמן לצורך המנחות. ניתן להוסיף שהשמן הנזכר כאן, על-פי דרכו של הגר"א, הוא השמן המשמש להדלקת המנורה.

בכל בית ישנם שני היבטים: ההיבט החומרי, שבא לידי ביטוי במזון החומרי, בלחם; וההיבט הרוחני, שמסומל על-ידי השמן, המפיץ את האור הרוחני, האור הרעיוני, אור ה'. על שני דברים אלו ניצב הבית. ראשית מגיעה החיטה, המזון הפיזי, הנותן את הקיום החומרי הראשוני; שני לו - הזית, שמוסיף את הפן הרוחני לבית, שעל אף שהוא שני בלבד בסדר הקדימויות, הרי שהוא נמצא בראש מבחינת חשיבותו.

הזית, שישי במיקומו בפסוק, אך ראשון בברכת העץ כיוון שראשון הוא לארץ בתרא.

רעיון נוסף בא לידי ביטוי בפסוק, שאינו מזכיר את הזית בנפרד, אלא מוסיף לו את השמן: "ארץ זית-שמן". ויש להתבונן ביחס שבין הזית לשמן-הזית. הגמרא בהוריות (יג ע"ב) מביאה:

חמישה דברים משכחים את הלימוד: ... והרגיל בזיתים;

חמישה דברים משיבים את הלימוד: ... והרגיל ביין.

אמר רבי יוחנן: כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה - כך שמן-זית משיב לימוד של שבעים שנה.

ישנו הבדל בין שמן הזית לזית עצמו: בתהליך יצור השמן עובר הזית שורה של פעולות "מכאיבות" - מסיק זיתים, טחינה וכתישה. חז"ל (ילק"ש ידמיה, רפט) מדמים את ישראל לזית: "מה זית זה אין מוציא שמנו אלא על-ידי כתישה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא על-ידי יסורין". בסוף התהליך מוציא הזית את השמן המאיר למרחוק.

ניתן לומר שזהו התהליך שעובר על לומר התורה ועמל בה. חז"ל במסכת ברכות (טו ע"א) אומרים, שהרואה זית בחלום - "שם טוב יוצא לו"; והרואה שמן-זית בחלום - "יצפה למאור תורה". בתחילה - הזית, שהוא נאה, ויש לו שם טוב; אך לאחר מכן מגיע השמן, שהוא גם מפיץ אור, אורה של תורה. מדובר בעבודה קשה: מכים את הזית, חובטים בו, טוחנים אותו - ורק לבסוף יוצא השמן, הכתית, הזך. אז יוכל לצפות לזכות למאור תורה.

בזה ניתן להבין את היתרון של שמן הזית על הזית. אך מדוע הזית משכח את הלימוד, וכיצד השמן מחזיר אותו? הגמרא בסנהדרין (כד ע"א) דורשת:

"יצהר" - אמר רבי יצחק: אלו תלמידי-חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן-זית; "ושנים זיתים עליה" - אלו תלמידי-חכמים שבבבל, שמרוין זה לזה בהלכה כזית.

תורתה של בבל היא בבחינת זית, הנובעת מתוך מרירותם של ת"ח זה לזה. בתורה זו יש מגרעת גדולה. הלומד בדרך הבבליית, בדרך המרירה של הזית - וזהו יחסו ללומדים האחרים - עד מהרה הוא משכח את תלמודו. רבי זירא כשעלה לארץ ישראל, התענה מאה תעניות כדי שישכח את תלמודה של בבל (ב"מ פה ע"א).

תורתה של ארץ ישראל היא, בבחינת שמן זית, תלמידי חכמים שנוחים זה לזה. קבוצה הרוצה לזכות לתורה צריכה ללמוד בדרכו של השמן: מתוך כבוד, הערכה הדדית ונעימות, כדרכם של תלמידי-חכמים שבארץ ישראל, ודרך זו יכולה לרפא גם את המרירות שכבר הצטברה בלימוד של דרך ה"זית". "כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן הזית משיב לימוד של שבעים שנה".

התמר

צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה, שתולים בבית-ה', בחצרות אלקינו יפריחו.
עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו (תהלים צב, יג-טו).

אחד ממאפייניו של הדקל הוא מקום-גידולו המיוחד. הדקל גדל במקומות חמים ונמוכים, על מים רבים. הוא מאריך ימים ביותר, וזו הסיבה שהכתוב ממשיל את הצדיקים לתמר, ש-"ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו".

לעומת זאת, פירותיו של הדקל הם קצרי-חיים ביותר. התמרים אינם עמידים לקור, ועל כן יש לעבד אותם באופן מיוחד, על מנת לשמור על איכותם. אם מאחרים ללקוט אותם מהדקל הם מתרככים ביותר, ונעשים בלתי-ראויים לאכילה. מכאן שעל אף שהדקל עצמו מתאפיין בחייו הארוכים, הרי שפירות הדקל אינם חיים זמן רב.

הגמרא בכתובות (י"ב ע"ב) מתארת את התמרים: "תמרי - משלשן, מאשרן (-מחזיקות כח. רש"י) ולא מפנקן". בבבל גדלו דקלים רבים, ולכן הפכו התמרים בבבל למזון זמין וזול. אך למרות זמינותו ופשטותו, התמר הוא בעל תועלת תזונתית רבה. התמר הוא זול ופשוט - אך עם זאת טומן בחובו משמעות גדולה ורבה.

"צדיק כתמר יפרח". עם ישראל כולו נמשל לתמר: "זאת קומתך דמתה לתמר" (שיר השירים ז, ח). ובמדרש (מכילתא בשלח, מסכתא ד, פרשה ב; ובדומה בוהר בשלח, ל ע"ב):

שנים-עשר מבויעין כנגד שנים-עשר שבטי בני יעקב, ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים.

ללא טיפול, גדל הדקל באופן עלוב ומוזנח. ענפיו הכבדים לא מצליחים להחזיק את עצמם, ועל כן הם מתכופפים ונופלים. כך הוא גם לגבי התמרים עצמם, כפי שראינו: הם אינם מצליחים להחזיק מעמד. לכן מצרף הפסוק לתיאור הצדיק גם את הארז: "כארז בלבנון ישגה" - לארז שורשים עמידים ויציבות איתנה.

מצד אחד, הדקל ותמריו הם פשוטים ביותר, אך מצד שני, נמשלים בהם דברים גדולים מאד: הצדיקים, הסנהדרין ועם-ישראל. הסיבה לכך היא, שבתמר טמון פוטנציאל רב ביותר. בניגוד לשאר המינים, מייצר הדקל את המספר הרב ביותר של סוגי יבול, ואנו משתמשים בכלו: את תמריו אוכלים, מענפיו מסככים את הסוכה, ובראשו הוא מצמיח את הלולב, עבור ארבעת המינים. אף בתוך הגזע ישנו סיב, "קורא" שמו בגמרא, שגם בו ניתן לעשות שימוש. זו ההדרכה שנותן הדקל לאלו שנימשלו בו: את הפוטנציאל הגדול שגלום בהם, בכל חלקיהם, ניתן להפנות ולנצל באפיקים של קדושה. הצדיק שתול על פלגי-מים, "שתולים בבית-ה", ומתוך יניקתו זו הוא מגדל את פירותיו הטובים. "בחצרות אלקינו יפריחו".

הגמרא במסכת ברכות (מא ע"א-ע"ב) דורשת את פסוקי התורה על של שבעת המינים בשני אופנים, לברכה ולשיעורין:

אמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק: כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, שנאמר: "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש".
 ופליגא דרבי חנון, דאמר רבי חנון: כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר. חטה - דתנן: הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידי - הוא והן טמאין מיד; היה לבוש כליו, וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעותיו - הוא טמא מיד, והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס, פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכלן בלפתן. שעורה - דתנן: עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל. גפן - כדי רביעית יין לנזיר. תאנה - כגרוגרת להוצאת שבת. רמון - כדתנן: כל כלי בעלי בתים שיעורין כרמונים. ארץ זית שמן - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: ארץ שכל שיעוריה כזיתים. כל שיעוריה סלקא דעתך? והא איכא הנך דאמרן! אלא: ארץ שרוב שיעוריה כזיתים. דבש - ככותבת הגסה ביום הכפורים.

לכאורה נראה שהברכה והשיעורים הם שני דברים הפוכים. הברכה היא תוספת, ריבוי, שפע. לעומת זאת, השיעורים מצמצמים ומגבילים: זהו השיעור בדיוק - לא פחות ולא יותר. יתרה מזאת: הפסוק עצמו עוסק בטוב-הארץ ובשפע הרב שנמצא בה; ודווקא פסוק זה נדרש לשיעורים, המציינים את ההפך מזה!
 אולם מתוך התבוננות מעמיקה בדרשות אלו נגלה, שגם הברכה שנדרשת ע"י רב יוסף איננה ברכה בלבד, אלא סדר קדימויות בברכה: "כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה". גם בברכה יש סדר, הדרגה וגבולות.

תכונה זו עוברת כחוט השני בכל ספר דברים. הארץ ניחנה בשפע רב. הקב"ה משפיע חיים לעולם, וכאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וישקה את הארץ, היא תצמיח ברכה מרובה וגידולים רבים. בברכת עיני-ה' הנתונות בארץ מראשית-שנה ועד אחריתה מתברכת ארץ ישראל בשפע חומרי, שבא לידי ביטוי בשבעת המינים. אולם תכונה זו מחייבת השמת גבולות. אחד מהחששות הכבדים, המובא בספר דברים, הוא החשש מפני יצירת חברת-שפע, שיש לה הכל, ללא כל גבולות, וכל אשר תרצה תוכל להשיג ולקבל. מצב כזה עלול לגרום להרס הגבולות הנכונים והדרושים.

מתוך התבוננות זו נשוב לגנוז במשמעותו של התמר. העץ מבטא את הגובה, את העצמה, את אריכות הימים; וביחד עם זאת גם פשטות ושפע חומרי. הדקל כולל שימושים רבים, אבל לכל אחד יש שיעור וגבול, בדיוק בזמנו ובכמותו הנכונים. ע"י הבנה נכונה של תכונות אלו, ע"י הקפדה ברורה על הגבולות המסויימים, ביחד עם ניצול מלא של הפוטנציאל הרב הטמון בעץ, ניתן להגיע ל-"שתולים בבית-ה'". וכאשר היניקה הבריאה מבית ה', שורשיו האיתנים של הדקל מבטיחים פריחה גדולה: "בחצרות אלקינו יפריח". הצדיק, כתמר, יונק מים רבים ע"י שורשיו, ומצמיח פירות נאים שנה אחר שנה, "עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו - להגיד כי ישר ה'". ישר הוא הדקל, מחבר הוא בקו אחד את השורשים הספונים באדמה עם הפריחה והתפארת של ראשו ופירותיו. דשן ורענן הוא, כי מים חיים משקים את שורשיו. כך גם הצדיק הישר יונק מבית ה', ליחו לא נס, וכולם יכולים למצוא לפיו את מקורות המים. "צורי ולא עולתה בר".